

Høringsnotat om forslag til endringer i valgloven

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	3
2	Grunnprinsipper for valg i Norge	3
3	Kjennetegn ved en god valggjennomføring	4
4	Elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen	5
4.1	Gjeldende rett	5
4.2	Bakgrunn for elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen	5
4.3	Tidligere erfaring og evaluering av forsøkene	7
4.3.1	Forsøk ved kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2011	7
4.3.2	Forsøk ved stortingsvalget i 2013	7
4.3.3	Forsøk ved kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015	8
4.4	Departementets vurderinger	9
4.5	Departementets forslag	10
5	For sent innkomne forhåndsstemmer	10
5.1	Gjeldende rett	11
5.2	Problemstillingen	12
5.3	Tidligere erfaringer	12
5.4	Erfaring fra og evaluering av kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015	13
5.5	Endret problemstilling ved at Posten slutter med postomlevering på lørdager	14
5.6	Departementets vurderinger og forslagsalternativer	15
5.6.1	Endre lovfestet frist for å avlegge forhåndsstemmer	15
5.6.2	Endre lovfestet frist for å godkjenne forhåndsstemmer	16
6	Fritak fra valg ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg	17
6.1	Bakgrunn	17
6.2	Departementets vurdering og forslag	18
7	Økonomiske og administrative konsekvenser	19
8	Forslag til endringer i valgloven	19
9	Høringsinstanser	22

1 Innledning

Kommunal- og moderniseringsdepartementet fremmer i dette høringsnotatet forslag til enkelte endringer i valgloven. Det foreslås at elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen og forenklet fremgangsmåte for mottak av fremmede stemmer innføres som en frivillig ordning for kommunene. Kommuner som ønsker å benytte seg av elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen må tilrettelegge for dette i alle valglokaler i kommunen. Videre foreslås det en presisering og forenkling av lovteksten i valgloven § 3-4, slik at det fremkommer at den som unnlater å kreve seg fritatt innen den fristen valgstyret setter, ikke kan nekte å motta valg.

Problemstillinger knyttet til for sent innkomne forhåndsstemmer drøftes i høringsnotatet, men departementet fremmer ingen konkrete lovendringer på nåværende tidspunkt. Da Posten i løpet av 2016 slutter med postlevering på lørdager, legger departementet frem tre mulige alternativer for å sikre at antallet forhåndsstemmer som avgis fredag før valgdagen kommer fram i tide til å telle med i valgoppgjøret. Departementet ber om tilbakemeldinger i høringsrunden på alle disse alternativene.

2 Grunnprinsipper for valg i Norge

Den norske valglovgivningen og valgsystemet er bygget opp rundt flere grunnprinsipper. I valglovens formålsbestemmelse står det at "Formålet med loven er å legge forholdene til rette slik at borgerne ved frie, direkte og hemmelige valg skal kunne velge sine representanter til Stortinget, fylkesting og kommunestyre."

Valgordningen er basert på prinsippene om direkte valg og forholdsvalg i flermannskretser. Direkte valg innebærer at velgerne stemmer direkte på representanter for valgdistriktet ved å gi sin stemme til en valgliste. Forholdsvalg innebærer at representantene fordeles etter det innbyrdes forhold mellom de stemmetall som tilfaller de enkelte valglistene.

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalg velges representanter til kommunestyre og fylkesting. Hver kommune og hvert fylke utgjør ett valgdistrikt. Kommunestyret/fylkestinget fastsetter selv antall representanter innenfor lovbestemte minimumskrav i forhold til innbyggertallet i kommunen/fylket.

Ved stortingsvalg er landet delt inn i 19 valgdistrikt som tilsvarer fylkene, inkludert Oslo kommune, som er eget fylke. Det velges 169 representanter til Stortinget. Hvor mange representanter som skal velges fra hvert valgdistrikt avhenger av fylkenes innbyggertall og areal. Hver innbygger teller ett poeng, mens hver kvadratkilometer teller 1,8 poeng. Av de 169 representantene velges 150 som distriktsrepresentanter, mens 19, ett mandat fra hvert fylke, velges som utjevningsmandater. Denne beregningen gjøres hvert åttende år. Det ble sist gjort i 2012. Neste beregning skal gjøres forut for stortingsvalget i 2021.

Grunnloven inneholder enkelte grunnleggende bestemmelser om stortingsvalg. Disse gjelder blant annet vilkårene for og tap av stemmerett, antall stortingsrepresentanter og fordelingen av disse på fylkene, valgmanen, valgbarhetskriteriene og prøvingen av valgets gyldighet.

De nærmere regler om gjennomføringen av valg, både til storting, fylkesting og kommunestyre, er samlet i lov 28. juni 2002 nr. 57 om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven). I tillegg er det fastsatt en forskrift med nærmere bestemmelser (valgforskriften).

3 Kjennetegn ved en god valggjennomføring

Valg i Norge skal være frie, hemmelige og direkte. Alle gyldige stemmer skal telles, stemmegivningen skal være hemmelig og opptellingen skal være korrekt. Det er også viktig at velgerne får nok informasjon om hvordan stemmen skal avlegges og at tilgjengeligheten til valglokalene er god. Alle skal kunne avlegge stemme uten å bli utsatt for press eller utilbørlig påvirkning.

I Norge er det en svært høy grad av tillit til valget. Det som har størst betydning for at velgerne skal ha tillit til valggjennomføringen, er møtet med valgfunksjonærene i valglokalet. Betydningen av at kommunene har godt tilrettelagte valglokaler som er oversiktlige, god opplæring og valgfunksjonærer med trygghet og kompetanse kan ikke overvurderes. Alle velgere skal møtes med respekt og få den hjelpen de har behov for og ønsker.

Lange køer, kaos, usikkerhet og feil kan bidra til å svekke tilliten til valget. Omtale av uheldige episoder i mediene kan være med på å forsterke et negativt inntrykk. Antall klager kan si noe om kvaliteten på valggjennomføringen, særlig dersom de tas til følge.

Antall kryss i manntallet og antall stemmesedler i urnene skal være likt. Ettersom det håndteres over 3 millioner stemmesedler, og det på valgdagen tas imot stemmer i ca. 3000 lokaler, vil det forekomme avvik. Et hvert avvik er imidlertid uheldig og bør unngås.

Etter valgloven § 13-1 har alle med stemmerett ved valget klagerett. Man kan klage over forhold i forbindelse med forberedelsen og gjennomføringen av valget. Valgloven § 6-8 regulerer klageadgangen over valgstyrets og fylkesvalgstyrets vedtak om å godkjenne eller forkaste et listeforslag. Valgloven opererer med tre ulike klagefrister. Fristen er syv dager etter vedtak når det gjelder klage over vedtak om å godkjenne eller forkaste listeforslag, jf. § 6-8. Når det gjelder klage over ”forhold i forbindelse med forberedelsen og gjennomføringen av valget”, jf. § 13-1, er fristen syv dager etter valgdagen, mens klagefrister over valgoppgjøret er syv dager etter vedtaket om valgoppgjør

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 ble det mottatt ni klager. I 2011 ble det mottatt 27 klager.

Eksempler på forhold det ble klaget på er mangel på stemmesedler for enkelte partier, organisering av valg i valglokalet, brudd på rutiner, feilregistreringer og opptellingen. Ingen klager ble gitt medhold.

4 Elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen

Alle velgere som har stemmerett ved valget er innført i manntallet i en kommune. Når velgerne avgir stemme krysses det av i manntallet etter hvert som velgerne møter fram i valglokalet. Hensikten med slik avkryssing er å ha kontroll på hvilke velgere som har avgitt stemme, slik at ingen får avgi mer enn én stemme. Denne avkryssingen har på valgdagen blitt gjort i papirmanntall, med unntak av forsøk med elektronisk avkryssing i enkelte kommuner ved de tre siste valgene. Hver valgkrets har kun manntallet som tilhører kretsen, og det enkelte stemmestyre¹ har kun anledning til å sette kryss i manntallet for velgere tilhørende egen krets. Stemmer fra velgere som tilhører andre valgkretser har blitt overlevert valgstyret for en samlet behandling etter valglokalene er stengt. På landsbasis er det ca. 50 000 velgere som stemmer i en annen valgkrets enn der vedkommende er innført i manntallet.

4.1 Gjeldende rett

Kommunestyret, eller valgstyret etter delegasjon, avgjør hvor mange stemmekretser kommunen skal deles inn i, jf. valgloven § 9-3 (1). Fremgangsmåten for stemmegivning på valgtinget fremgår av valgloven § 9-5. Av § 9-5 (2) fremkommer det at stemmestyret skal krysse av i manntallet ved velgerens navn. Videre fremkommer det av § 9-5 (3) at etter at stemmeseddelen er stemplet skal velgeren selv legge denne i urnen. Det enkelte stemmestyre har kun tilgang til manntallet for egen valgkrets.

Velgere som ikke er innført i vedkommende del av manntallet skal ikke legge stemmeseddelen i urnen, jf. lovens § 9-5 (4) og valgforskriftens § 31. Dette kalles fremmede stemmer. Videre følger det at etter at stemmeseddelen er blitt stemplet skal velgeren selv legge denne i en stemmeseddelkonvolutt og gi den til stemmestyret. Stemmestyret legger stemmeseddelkonvolutten i en omslagskonvolutt, såkalt særskilt omslag, kleber den igjen, og påfører den velgerens navn, bostedsadresse og fødselsdato. Denne stemmegivningen godkjennes av valgstyret på et senere tidspunkt, jf. valgloven § 10-2.

4.2 Bakgrunn for elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen

Elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen innebærer at velgere krysses av i et felles elektronisk manntall. En slik løsning åpner muligheten for at velgere som tilhører andre valgkretser i kommunen kan bli krysses av i manntallet i det valglokalet de avgir sin stemme, og ikke lenger skal legge stemmeseddelen i en stemmeseddelkonvolutt som deretter legges i en omslagskonvolutt sammen med valgkortet. Alle velgere krysses direkte av i manntallet, og kan selv legge den stemplede stemmeseddelen i urnen.

En endring i valgloven fastsatt 24. mai 2013 åpnet for elektronisk avkryssing i manntallet under forhåndsstemmegivningen for velgere som avgir forhåndsstemme i egen kommune.

¹ Et stemmestyre er et organ som administrerer stemmegivningen i et valglokale, jf. valgloven § 4-2.

Det ble da innført en beredskapsbestemmelse i valgloven § 8-4 (3). Hensikten med å innføre elektronisk avkryssing i manntallet under forhåndsstemmegivningen var todelt. For det første var det ønskelig med en prosedyre som i tilstrekkelig grad ivaretar prinsippet om hemmelig valg. For det andre var det departementets oppfatning at prosedyrer der et stort antall forhåndsstemmer ble lagt i konvolutt var omstendelig og burde forenkles. I all hovedsak støttet høringsinstansene opp om forslaget. Evalueringen i etterkant bekreftet at velgerne opplevde at prinsippet om et hemmelig valg ble ivaretatt i større grad. Det forenklet rutinene for kommunene, og behandlingen og opptellingen av forhåndsstemmene ble effektivisert.

Hensikten med å innføre elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen er at dette effektiviserer valgavviklingen på valgdagen for velgere og valgfunksjonærer, både i valglokalet, under opptellingen og ved valgoppgjøret. Et annet hensyn er at elektronisk avkryssing i manntallet mest sannsynlig reduserer antall feilavkryssinger i manntallet, da man i stor utstrekning benytter strekkoden på valgkortet til å søke frem velgeren.

Å endre fremgangsmåten til at konvolutten fjernes for velgere tilhørende andre valgkretser i kommunen, vil føre til at valghandlingen oppleves som mer ensartet for velgerne. Gjennomføringen blir da lik uansett hvilket valglokale man avgir stemme i. Dette imøtekommer også enkelte reaksjoner fra velgere på om stemmegivningen er hemmelig når stemmeseddelen legges i en stemmeseddelkonvolutt som legges i en omslagskonvolutt sammen med valgkortet. At velgerne opplever at prinsippet om et hemmelig valg er ivaretatt er av stor betydning for tilliten til valg gjennomføringen.

Valgadministrasjonssystemet EVA har ferdig utviklet en slik funksjonalitet for elektronisk avkryssing i manntallet i valglokalet på valgdagen. For å få tilgang til denne løsningen må valglokale ha internettilgang. Løsningen ble testet ut i ved valgene i 2011, 2013 og 2015. Nedenfor gis det en kort gjennomgang av erfaringene fra disse forsøkene.

Det innebærer noe risiko å gjennomføre avkryssingen i manntallet på valgdagen elektronisk. For å imøtekomme denne risikoen er det departementets vurdering at dette krever gode og enkle beredskapsrutiner. Det må også sørges for god redundans i hvert enkelt valglokale, slik at man har flere muligheter for tilgang til det elektroniske manntallet.

Det er utarbeidet en manuell rutine som kan iverksettes hvis det oppstår kommunikasjons- eller strømbrudd på valgdagen. Denne rutinen er enkel, og innebærer at velgerne fortsatt får avgitt stemme. Stemmen legges i en stemmeseddelkonvolutt, som igjen legges i en oransje beredskapskonvolutt sammen med velgerens valgkort. Stemmene kontrolleres og krysses av i manntallet i ettertid av valgstyret. Dersom denne rutinen må gjennomføres i stor skala, vil det sannsynligvis medføre at enkelte velgere vil reagere på om hemmeligholdet er tilstrekkelig ivaretatt. Det kan også føre til at valgresultatet blir forsinket. Et kommunikasjons- eller strømbrudd av lang varighet vil sannsynligvis medføre økt kødannelse i valglokalene.

4.3 Tidligere erfaring og evaluering av forsøkene

Første gang elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen ble testet ut var i 1993 i Oslo og Bergen. Dette forsøket var ikke vellykket. Rapporten fra forsøket konkluderte med at gjennomføring med elektronisk avkryssing i manntallet gav svært få gevinster i seg selv, og at nytten ikke ville kunne veie opp mot kostnadene. Rapporten påpekte imidlertid at dersom et slikt forsøk skulle bli innført som en del av et elektronisk valg, med for eksempel elektronisk valgoppgjør og grensesnitt til media, ville nytteverdien og effektiviteten være mye høyere. Rapporten tilrådet å vente med elektronisk avkryssing i manntallet til man hadde en større grad av elektronisk løsninger ved valg.

Det ble gjennomført forsøk med elektronisk avkryssing i manntallet og forenklet fremgangsmåte for mottak av fremmede stemmer på valgdagen i 2011 i kommunene Hammerfest, Bodø, Ålesund, Bremanger, Radøy, Sandnes, Mandal, Re og Tynset. I 2013 ble forsøket utvidet med kommunene Oslo, Bergen, Trondheim, Fredrikstad og Larvik. Forsøket ble videreført og utvidet med 12 kommuner i 2015.

4.3.1 Forsøk ved kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2011

Som en del av forsøket med elektronisk stemmegivning ble det ved valget i 2011 også gjennomført forsøk med elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen i de 10 forsøkskommunene. Funksjonalitet for slik avkryssing var utviklet som en del av valgadministrasjonssystemet EVA. Dette forsøket omfattet avkryssing i et elektronisk manntall både for velgere som var manntallsført i kretsen og for velgere som tilhørte andre valgkretser i kommunen, såkalte fremmede stemmer. De fremmede stemmene ble, etter stemping av stemmeseddelen, lagt direkte i en egen urne for fremmede stemmer uten særskilt omslag.

Erfaringene fra dette forsøket viste at løsningen var enkel å bruke. I tillegg foregikk selve avkryssingen lettere ved avkrysserbordet, og det ble derfor mindre kødannelser. Mottak av velgere fra andre kretser ble også betydelig enklere ved at de kunne krysses av direkte i manntallet og legge stemmeseddelen rett i urnen. Valgmedarbeiderne gav gode tilbakemeldinger på rutinen og opplyste at systemet var enkelt å bruke. I enkelte kommuner hadde systemet noe nedetid i en kort periode, noe som medførte at kommunene måtte gå over til beredskapsrutinen. Beredskapssituasjonene ble gjennomført uten problemer.

4.3.2 Forsøk ved stortingsvalget i 2013

Ved stortingsvalget i 2013 ble EVA innført i samtlige kommuner og fylkeskommuner. Som følge av endringen i valgloven om mottak av forhåndsstemmer fra velgere som avgir stemme i den kommunen de er manntallsført i, benyttet alle elektronisk avkryssing i manntallet i forhåndsstemmeperioden.

15 kommuner ble invitert til å delta i forsøk med elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen. Fordi det var ønskelig med kontinuitet, ble de 10 kommunene som deltok i 2011 invitert igjen. I tillegg ble forsøket utvidet med fem nye kommuner: Fredrikstad,

Larvik, Oslo, Trondheim og Bergen. Det var ønskelig å få erfaringer med ordningen i kommuner med et høyt antall stemmeberettigede, da departementet antok at effektiviseringspotensialet ville øke med antall mottatte fremmede stemmer.

Erfaringene fra 2013 viste at forsøket var tids- og ressurskrevende. Dette gjaldt særlig forarbeidet i forbindelse med å kontrollere nettilgang i valglokalene, samt å anskaffe og plassere teknisk utstyr og annen infrastruktur. Kommunene gav også tilbakemeldinger på at rekruttering av valgmedarbeidere var mer krevende enn tidligere, siden forsøket til en viss grad satte krav til IKT-kompetanse. Forsøket innebar en del ekstra kostnader, spesielt for de største kommunene.

Til tross for økt ressursbruk og kostnader, mente kommunene som deltok i forsøket at det var verdt investeringen, fordi avviklingen på valgdagen ble effektivisert, og valgresultatene ble raskere ferdigstilt. De tekniske løsningene fungerte godt, og det var få stemmer som ble tatt imot i beredskapskonvolutter. EVA hadde god kapasitet, og det var ikke nedetid på systemet valgdagen.

I 2013 ble innretningen på mottak av fremmede stemmer noe endret sammenlignet med 2011. Endringen innebar at stemmer fra velgere som tilhørte andre valgkretser i kommunen også ble lagt i samme urne som de ordinære valgtingsstemmene. Denne kategorien ble dermed helt fjernet for forsøkskommunene, og bidro til ytterligere effektivisering både for velgerne og for valgfunksjonærene.

4.3.3 Forsøk ved kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

Departementet anså forsøkene i 2011 og i 2013 som vellykkede, men det var behov for å videreføre forsøksordningen ved ytterligere et valg. Det var ønskelig med erfaring over tid, særlig fra de kommunene med antatt størst effektiviseringspotensial, for å se om ordningen bidrar til større effektivisering av gjennomføringen av valget. Forsøket i 2015 ble utvidet med 12 nye kommuner, og omfattet da 27 kommuner og ca 1,7 millioner stemmeberettigede.

I forbindelse med forsøkene i 2011 og 2013 ble kommunene fulgt tett opp av departementet. Det ble blant annet opprettet en prosjektgruppe for nye kommuner ved hvert av forsøkene. I 2015 var det en forutsetning at kommuner som var omfattet av forsøket for første gang skulle gjennomføre dette uten tett oppfølging fra departementet. Kommunene gjennomførte ved å forholde seg til forsøksforskriften, en kort veiledning fra departementet og annen tilgjengelig informasjon. Departementet har evaluert forsøket i forbindelse med valget 2015.

I evalueringen oppgir kommunene at den tilgjengelige informasjonen fra departementet var god, og at de følte seg godt forberedt i forkant av valgdagen. En del kommuner innhentet også erfaringer fra tidligere forsøkskommuner. Kommune sier videre at det er ønskelig med mer detaljerte krav til nødvendig teknisk utstyr.

Som i 2013 viser tilbakemeldingene at forsøket var tids- og ressurskrevende. Elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen innebærer et forberedende arbeid som krever betydelige ressurser og økte kostnader. Alle kommunene som har deltatt i forsøket

opplyser at det er behov for mer IKT-kompetanse. Dette gjelder særlig i forbindelse med utbedringen av nettilganger i valglokaler, innkjøp av utstyr og lignende, og ikke for valgfunksjonærene på valgdagen. Økningen i kostnader varierer fra kommune til kommune. De fleste oppgir at mesteparten av kostnadsøkningen er en engangsinvestering ved innføring av ordningen. Kommuner som har deltatt over tid opplyser at kostnadene etter hvert dreier seg om vedlikehold og mindre kjøp av teknisk utstyr.

Alle kommunene som har svart på undersøkelsen oppgir at de er fornøyd med ordningen med elektronisk avkryssing i manntallet og at de ønsker at ordningen blir permanent. Kommunene konkluderer med at ekstra kostnader og økt ressursbruk i forberedelsesarbeidet er verdt det når resultatet er en mer effektiv avvikling i valglokalet, færre feil og raskere opptelling. Kommunene ønsker ikke å gå tilbake til avkryssing i et papirmanntall.

4.4 Departementets vurderinger

Den teknologiske utviklingen fra det første forsøket med elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen ble gjennomført i 1993 til 2015 er omfattende. Dette gjelder både elektroniske løsninger som benyttes ved gjennomføring av valg og i samfunnet generelt. Innbyggerne i Norge i dag forventer at det offentlige tilbyr gode digitale tjenester, noe som også gjelder på valgområdet. Digitalisering bidrar i stor grad til forenkling og effektivisering av rutiner, samt bedre orden og kontroll.

Velgernes tilgjengelighet til et valglokale for å kunne avgi stemme er et viktig prinsipp. Dette innebærer at velgeren skal ha et valglokale i sitt nærområde og at valglokalet skal være tilgjengelig for alle velgergrupper. Inndelingen av kommunen i valgkretser er et viktig virkemiddel for å ivareta dette. Forut for hvert valg vurderer kommunen endringer i valgkretsene. I 2015 ble antall valgkretser redusert. På spørsmål om reduksjon av valgkretser oppgir enkelte kommuner at dette ble gjort under en forventning av at man skulle gå over fra avkryssing i manntall på papir til elektronisk avkryssing. Elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen vil forenkle og effektivisere valghandlingen. Det er departementets vurdering at kommunene først og fremst må ivareta hensynet til god tilgjengelighet for velgeren, slik at kommunene ikke slår sammen valgkretser kun som en direkte konsekvens av innføring av elektronisk avkryssing i manntallet, eksempelvis for å holde kostnadene til dette så lave som mulig.

Kommuner som innfører elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen må sørge for at valglokalene også har god og stabil tilgang til Internett. Dette kan for enkelte kommuner innebære at man må benytte andre lokaler enn tidligere, eventuelt ta kostnaden med å legge inn nettilgang. Dersom et valglokale har ustabil internettforbindelse, kan det føre til at man må iverksette beredskapsrutinen i stor skala. Etter departementets vurdering vil det sannsynligvis medføre at enkelte velgere vil reagere på om hemmeligholdet er tilstrekkelig ivaretatt, og det vil kunne føre til kødannelse og forsinkelse i opptellingen.

Videre innebærer denne ordningen at stemmesedler fra både velgere som er manntallsført i den enkelte valgkrets og velgere som er manntallsført i andre valgkretser i kommunen legges i samme urne, og at de telles opp samlet. Når stemmeseddelen legges direkte i

urnen vil man ikke vite i hvilken krets velgeren som har avgitt stemmen opprinnelig kommer fra. Den kretsvis rapporteringen av de opptalte stemmesedlene vil derfor inneholde stemmesedler fra velgere tilhørende ulike kretser. Det elektroniske manntallet vil derimot ha kontroll på hvor mange velgere som møter fram i den enkelte valgkrets. Etter at valgoppgjøret er ferdig, vil fremmøte basert på kryss i manntallet i den enkelte valgkrets kunne rapporteres. Det er departementets vurdering at dette ivaretar behov for informasjon om fremmøte i den enkelte valgkrets.

4.5 Departementets forslag

Departementet foreslår at elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen og forenklet fremgangsmåte for mottak av fremmede stemmer innføres som en frivillig ordning for kommunene. Kommuner som ønsker å benytte seg av elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen må tilrettelegge for dette i alle valglokaler i kommunen. Videre må kommuner som benytter denne ordningen regne med at valgforberedelsene blir mer ressurskrevende, og at det særlig vil være behov for IKT-kompetanse.

Forslaget innebærer at det fastsettes en beredskapsrutine som iverksettes ved strømbrytning eller kommunikasjonsbrudd mot manntallet. Bestemmelsen medfører at velgeren ikke kan legge stemmeseddelen rett i urnen, og at det benyttes et eget beredskapsomslag. Videre foreslås det at kontroll og godkjenning av slike beredskapsstemmer gjøres av valgstyret. I kommuner med todagersvalg må eventuelle beredskapsstemmer mottatt på søndag behandles og krysses av i det elektroniske manntallet før valglokalene åpner på mandag.

5 For sent innkomne forhåndsstemmer

Forhåndsstemmegivningen er et tilbud til velgere som ikke ønsker eller har mulighet til å stemme på valgdagen(e). Når en velger avgir forhåndsstemme i en annen kommune enn der vedkommende er folkeregistrert, må kommunen som har mottatt stemmen sende den videre til velgerens hjemkommune. En forhåndsstemme skal godkjennes dersom stemmen er kommet inn til valgstyret innen kl. 21 på valgdagen. For sent innkomne forhåndsstemmer er forhåndsstemmer som kommer inn til valgstyret etter denne fristen. Disse forkastes og teller ikke med i valgoppgjøret.

Valgsystemet er avhengig av velgernes tillit, og vi har en høy grad av tillit til valggjennomføringen i Norge. For å opprettholde denne tilliten fra velgerne er det viktig at stemmer avgitt innenfor de lovbestemte fristene blir talt med i oppgjøret. Dette er en berettiget forventning fra velgernes side. Det må være et hovedhensyn at færrest mulig forhåndsstemmer blir forkastet.

Vurderingen av problematikken med for sent innkomne forhåndsstemmer beror på en avveining mellom to hensyn. På den ene siden ønsket om at forhåndsstemmegivningen skal være et best mulig tilbud for velgerne, med stor grad av tilgjengelighet. Av hensyn til velgernes mulighet for å avgi stemme så nært opp til valgdagen som mulig, bør fristen for forhåndsstemmegivning settes så sent som mulig før valgdagen.

På den annen side er det et ønske om at det endelige valgoppgjøret skal være ferdig tidligst mulig, både av hensyn til valgsystemets legitimitet, velgernes og medias behov for rask og korrekt informasjon og for kandidatene som stiller til valg. Fristen for mottak av stemmer bør settes tidlig for å få et så pålitelig foreløpig valgresultat som mulig allerede valgkvelden.

Antall for sent innkomne forhåndsstemmer økte fra 677 i 2009 til 1000 i 2011 og 1653 i 2013. Departementets undersøkelse etter valget i 2015 viser at tallet har sunket til 433 i 2015.

Stortinget har vedtatt at antallet omleveringsdager for post reduseres fra seks til fem dager fra og med 2016 på grunn av fallende volum av post, noe som innebærer at distribusjon av post på lørdager faller bort. Dette fører til utfordringer med å få frem forhåndsstemmer i tide ved kommende valg. Departementet vil i dette høringsnotatet skissere tre alternativer for å imøtekomme dette.

5.1 Gjeldende rett

Velgerne kan forhåndsstemme i alle landets kommuner. Det følger av valgloven § 8-1 (2) at forhåndsstemmegivningen innenriks skal avsluttes fredag før valgdagen. Det er ikke angitt noe klokkeslett. Forhåndsstemmer som skal godkjennes og telle med i valgoppgjøret må være kommet inn til valgstyret senest valgdagen kl. 21. Stemmer som kommer etter denne fristen skal forkastes, jf. valgloven § 10-1 bokstav g.

En innskjerping av valgforskriften i juni 2015 sier i § 27 (8) at forhåndsstemmer mottatt i løpet av de to siste ukene av forhåndsstemmeperioden skal sendes videre til velgerens hjemkommune hver dag for å sikre at flest mulig forhåndsstemmer kommer frem innen fristen kl. 21 på valgdagen. Ved fremsendelsen av omslagskonvoluttene skal det benyttes forsendelseskonvolutter.

Det er videre et krav at forhåndsstemmegivningene skal sendes som A-post eller på raskere måte, jf. valgforskriften § 27 (9). Det er velgeren selv som er ansvarlig for å avgi forhåndsstemme på et tidspunkt som gjør at forhåndsstemmegivningen kommer inn til valgstyret innen valgdagen kl. 21, jf. valgloven § 8-1 (3)

Velgere som oppholder seg i utlandet kan forhåndsstemme på utenriksstasjoner, konsulater og hos stemmemottakere oppnevnt av departementet. Utenriks stemmegivning avsluttes nest siste fredag før valgdagen, jf. valgloven § 8-1 (2). Det er ikke satt noen frist for når utenriksstemmene senest skal sendes til velgerens hjemkommune. Departementet har imidlertid gitt ut en veileder² for stemmemottakere ved forhåndsstemmegivning utenriks.

² Veilederen er tilgjengelig her:

https://www.regjeringen.no/contentassets/fdd7907147b240f19e543b1c1b617724/veileder_stemmemottaker_e_utenriks_h-2340.pdf

5.2 Problemstillingen

Ved stortingsvalget i 2013 kom 1 653 forhåndsstemmer for sent frem til å telle med i valgoppgjøret og ble derfor forkastet. Etter valget i 2013 kommenterte Stortingets fullmaktskomité problemstillingen i Innst. 1S (2013-2014), og uttalte at de fant antallet for sent innkomne forhåndsstemmegivninger uakseptabelt høyt. Etter komiteens mening bør det stilles enda klarere krav til forsendelsen av forhåndsstemmer. Komiteen ba departementet vurdere om det bør gis regler om dette, for eksempel i forskrift.

Det er ulike grunner til at forhåndsstemmer kommer for sent frem. Blant annet skyldes det feilsending, forveksling av kommuner, at stemmemottaker sender stemmene for sent fra seg, mangelfull adressering, eller forsinkelser i postgangen. Tilbakemeldinger fra kommunene i etterkant av valget i 2013 viste at årsakene til forsinkelsene ofte var manglende etterlevelse av rutiner, som bruk av A-post eller daglig oversendelse av stemmer til andre kommuner. Dette tydet på at antall for sent innkomne forhåndsstemmer burde kunne reduseres ved å skjerpe inn de eksisterende rutinene.

Under opplæringen av kommunene våren 2015 understreket departementet det ansvaret kommunene har for å få sendt forhåndsstemmer på rett måte innen fristen. Det ble også gitt grundig innføring i krav til forsendelse av forhåndsstemmer og i gjeldende frister. Departementet fastslo i Prop. 83 L (2014-2014) at det var et manglende datagrunnlag for å kunne endre fristen for sending eller mottak av forhåndsstemmer, men ønsket en evaluering av problemstillingen etter valget i 2015 for å skaffe et bedre beslutningsgrunnlag.

5.3 Tidligere erfaringer

Dette temaet har vært til diskusjon og behandling i Stortinget flere ganger.

Departementet har ved tidligere anledninger drøftet hvorvidt det bør iverksettes tiltak for å redusere antall for sent innkomne forhåndsstemmer. I Ot.prp. nr. 24 (2006-2007) ble det vurdert om fristen for å avgi forhåndsstemme burde fremskyndes, til for eksempel torsdag før valgdagen, og om fristen for når avgitte forhåndsstemmer må være valgstyret i hende skulle forlenges. Departementet gikk ikke inn for å endre på disse fristene, både av hensyn til at velgerens mulighet til å stemme ikke bør avgrenses mer enn nødvendig og for at valgresultatet skal bli klart raskt. Departementet var da av den oppfatning at en vesentlig del av problemet kunne løses ved å stille krav om at forhåndsstemmer skulle sendes med A-post. Et slikt krav ble forskriftsfestet.

Problemstillingen ble vurdert på nytt i Prop. 52 L (2012-2013), der departementet konkluderte med at antallet for sent innkomne forhåndsstemmer har holdt seg på et stabilt nivå, og at fremskyndelse av fristen for å avlegge forhåndsstemme utenriks ser ut til å ha hatt en positiv effekt på antall forhåndsstemmer som kommer for sent fra utlandet.

5.4 Erfaring fra og evaluering av kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

Departementet varslet i Prop. 83 L (2014-2015) at det i forbindelse med valget i 2015 vil bli gjennomført undersøkelser for å kartlegge omfanget av for sent innkomne forhåndsstemmer.

Undersøkelsen, som ble sendt til alle kommuner rett etter valgdagen, viste at 105 kommuner mottok for sent innkomne forhåndsstemmer. Totalt kom det 433 for sent innkomne forhåndsstemmer. 84 av disse ble avgitt utenriks. 318 stemmer, det vil si omkring tre fjerdedeler, ble mottatt på tirsdag etter valgdagen.

Kommunene ble videre bedt om å oppgi de viktigste årsakene til at forhåndsstemmer kommer for sent, og oppgir sen poststempling, feiladressering, sen postgang innenriks og utenriks og underfrankering som grunner til at stemmer kom fram etter fristens utløp.

Undersøkelsen viser videre at de aller fleste kommunene har fulgt den nye forskriftsfestede rutinen om videresending av forhåndsstemmer. 95,4 % av kommunene oppgir at de sendte forhåndsstemmer videre til andre kommuner hver dag det ble mottatt slike stemmer de siste to ukene av forhåndsstemmeperioden.

Forsendelseskonvolutt ble benyttet av 81 % av kommunene. Blant de resterende kommunene oppgir de fleste at de brukte kommunens egne konvolutter eller vanlig konvolutt som var tydelig merket med "forhåndsstemme" og/eller "valgstyret". Enkelte kommuner har påpekt at manglende bruk av forsendelseskonvolutt hos noen kommuner er et problem.

Departementet har under valgopplæringen ved valget 2015 understreket ansvaret kommunene har for å sende forhåndsstemmer på korrekt måte innen fristen. Kommunene må sørge for at alle stemmemottakere er oppmerksomme på ansvaret for riktig adressering til valgstyret i mottakerkommunen og bruk av A-post eller raskere som sendemåte, i tillegg til de nye forskriftsrutinene. Under opplæringen ble kommunene oppfordret til å foreta en selvstendig vurdering av forsendelse av forhåndsstemmer til andre kommuner på slutten av forhåndsstemmeperioden.

Kommunene ble også oppfordret til å inngå lokalt samarbeid med Posten, slik at de får til gode ordninger når det gjelder levering og sending av forhåndsstemmer. Departementet har i tillegg avholdt møte med Posten i forkant av forhåndsstemmegivningen for å sikre fortsatt god kommunikasjon og samarbeid. Posten sendte også et brev til valgstyret i alle kommunene før forhåndsstemmegivningen startet. I brevet informerte Posten kommunene om kravene for håndtering av forhåndsstemmer og hvilke rutiner som bør følges for å unngå avvik i postgangen.

For å legge til rette for bedre forsendelse av forhåndsstemmer fra utlandet, har departementet i samarbeid med Utenriksdepartementet sørget for at utenriksstasjonene har fått god og tilstrekkelig informasjon om forsendelse av forhåndsstemmer.

Det valgadministrative systemet EVA har funksjonalitet som kan registrere data om mottak og videresending av forhåndsstemmer, også etter at valgoppgjøret er ferdig. Rutiner for registrering av disse stemmene har inngått i opplæringen av kommunene.

Tilbakemeldingene fra kommunene etter kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2015 viser en klar nedgang i antall for sent innkomne forhåndsstemmer i 2015 sammenlignet med tidligere valg, dette er illustrert i tabellen under.

		Stortingsvalget 2009	Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2011	Stortingsvalget 2013	Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015
Totalt antall avgitte forhåndsstemmer		653 939	544 893	855 255	588 326
Antall forhåndsstemmer sendt til andre kommuner		Ingen data	Ingen data	96 795	46 969
Antall forhåndsstemmer registrert fredag før valgdagen som skal sendes		Ingen data	Ingen data	18 620	8 716
For sent innkomne forhåndsstemmer	Innenriks	484	880	1 262	349
	Utenriks	193	120	391	84
	Totalt	677	1 000	1 653	433
Andel for sent innkomne av totalt avgitte forhåndsstemmer		0,104 %	0,184 %	0,193 %	0,074 %

Tabell 2. Forhåndsstemmer ved valgene 2009-2015. Kilde: EVA; departementets spørreundersøkelser til kommunene etter valgene i 2009, 2011, 2013 og 2015; Statistisk Sentralbyrå.

Det er departementets vurdering at både oppøringen og de tiltak som ble iverksatt i forkant av valget i 2015 synes å ha hatt en god effekt, slik at antall forhåndsstemmer som har kommet for sent fram til å telle med i valgoppgjøret har gått betydelig ned.

5.5 Endret problemstilling ved at Posten slutter med postomlevering på lørdager

Ny postlov ble vedtatt av Stortinget i juni 2015 og trer i kraft 1. januar 2016. En konsekvens av denne loven er at Posten ikke har leveringsplikt av post på lørdager. Det er derfor departementets vurdering at det er nødvendig å se på eventuelle fristendringer, eller andre tiltak, for å sikre at ikke antall for sent innkomne forhåndsstemmer øker vesentlig ved stortingsvalget i 2017.

Lørdagen før valgdagen er svært viktig for forsendelse av forhåndsstemmer, da dette er den siste ordinære postdistribusjonsdagen før valgdagen. Endringen i postloven innebærer at forhåndsstemmer som blir mottatt etter Postens innleveringsfristen fredag før valgdagen, blir liggende til mandag, og dermed først kommer frem til mottakerkommunen dagen etter valgdagen. For kommuner med to dagers leveringstid kan det medføre ytterligere leveringstid.

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2015 ble det fredag 11. september registrert 8 716 forhåndsstemmer som skulle til andre kommuner. Tilsvarende tall for stortingsvalget 2013 var 18 620 forhåndsstemmer. Totalt var det ca 75 500 velgere som benyttet muligheten til å avgi forhåndsstemme fredag før valgdagen i 2015.

I postloven § 12 er det fastsatt en unntaksbestemmelse som åpner for at myndigheten som er ansvarlig for valg kan inngå avtale med, eller pålegge leveringspliktig tilbyder, å sikre innsamling og utlevering av forhåndsstemmer innenriks siste helg før valgdag ved stortings-, fylkestings- og kommunestyrevalg. En eventuell slik avtale eller pålegg om levering siste lørdag før valgdagen i valgåret omfatter ikke en plikt til generell lørdagsomdeling. Lovendringen utelukker ikke at formidling av forhåndsstemmer kan sikres gjennom en avtale med en annen tilbyder. Det er anslått at en slik ordning vil medføre merkostnader på mellom 2 og 5 millioner kroner ved hvert valg. Det er myndigheten som har ansvar for valg i Norge som vil være ansvarlig for å dekke eventuelle merkostnader.

5.6 Departementets vurderinger og forslagsalternativer

At noen forhåndsstemmer kommer for sent fram er dessverre ikke til å komme bort fra. Det er ikke mulig å eliminere alle feilkilder som kan oppstå i forsendelsen av forhåndsstemmer, enten det dreier seg om forsinkelser i postgangen, feiladressering, forveksling av kommuner eller annet. Det er departementets vurdering at de tiltak som er iverksatt før valget i 2015 har hatt positiv og ønsket effekt. Eventuelle endringer i valgregelverket må begrunnes i de forestående endringene i postloven.

Det legges i dette høringsnotatet ikke fram et konkret forslag til hvordan utfordringen med opphør av lørdagsomdeling av post skal imøtekommes. Departementet ønsker i denne høringsrunden en vurdering av hvordan endringene i postloven i minst mulig grad skal påvirke velgerens mulighet til å avlegge forhåndsstemme, samtidig som man fortsatt sikrer at forhåndsstemmer som er avgitt innen fristen skal telle med i valgoppgjøret.

Slik departementet ser det, er det tre alternativer som kan vurderes:

- endring av lovfestet frist for avleggelse av forhåndsstemmer
- endring av lovfestet frist for godkjenning av forhåndsstemmer
- ingen endring i lovverket

5.6.1 Endre lovfestet frist for å avlegge forhåndsstemmer

Å flytte fristen for når velgeren kan avgi forhåndsstemme fra fredag før valgdagen til for eksempel torsdag før valgdagen kan bidra til at antallet forhåndsstemmer som kommer for sent frem ikke øker. Flere kommuner trekker frem dette som et alternativ i spørreundersøkelsen gjennomført etter valget i 2015.

En endring av fristen for å kunne avgi stemme vil imidlertid avgrense velgerens mulighet til å stemme. Det avgis et stort antall forhåndsstemmer den siste åpningsdagen. Ved siden av selve valgtinget er fredagen den dagen flest velgere kommer for å avlegge sin stemme.

Tidligere erfaringer viser at endring av frister, som eksempelvis endring av åpningstid på valgdagen slik dette ble gjort i 2003, førte til at mange velgere som var vant til at lokalene var åpne til kl. 21 kom for sent frem til å kunne avgi stemme på valgtinget. Dette medførte flere klager og mye negativ oppmerksomhet i etterkant av lokalvalget i 2003. En må regne med en del uro i de første valgene før velgerne venner seg til nye regler. Det er sannsynlighet for at en innskrenkning av forhåndsstemmeperioden medfører at færre velgere får avgitt sin stemme, og at dette vil kunne svekke tilliten og omdømmet til valgavviklingen. Fordi dette er en endring som vil gripe direkte inn i velgerens muligheter til å delta i valget, er det grunn til å utvise noe varsomhet med å endre en frist som har vært uendret siden 1997.

En slik endring vil kunne veie opp for problemene med forsendelse av forhåndsstemmer som oppstår med bortfallet av lørdagsdistribusjon fra Posten. Stemmer som blir levert torsdag etter Postens frister vil kunne videresendes på fredag og fortsatt rekke frem til riktig kommune valgdagen.

5.6.2 Endre lovfestet frist for å godkjenne forhåndsstemmer

I dag må en stemme være valgstyret i hende, i den kommunen velgeren er manntallsført i, innen kl. 21 på valgdagen for å kunne bli godkjent og telle med i valgoppgjøret, jf. valgloven §§ 8-1 (3) og 10-1 bokstav g. Ved å endre denne fristen fra mandag kl. 21 til f.eks. tirsdag kl. 17, vil ikke antall for sent innkomne forhåndsstemmer øke.

En slik endring vil forsinke det endelige valgoppgjøret med noen timer. De fleste kommuner hadde ved stortingsvalget i 2013 innrapportert endelig valgresultat kl. 16 tirsdag etter valgdagen. Det vil også påføre det enkelte valgstyret noe merarbeid, da de sannsynligvis må ta en pause i opptellingen i påvente av forhåndsstemmer som er på vei i posten. En slik forlengelse av fristen for mottak av forhåndsstemmer vil imidlertid ikke påvirke velgernes adgang til å avgi stemme.

En slik endring vil kunne veie opp for problemene med forsendelse av forhåndsstemmer som oppstår med bortfallet av lørdagsdistribusjon fra Posten. Stemmer som blir levert fredagen etter Postens frister vil kunne videresendes på valgdagen og fortsatt rekke frem til riktig kommune tirsdagen.

Dersom denne fristen endres, bør også fristen for søknad om innføring i manntall for stemmeberettigede bosatt i utlandet, jf. valgloven § 2-7 (3), endres tilsvarende. Det synes logisk at det fortsatt bør være identiske frister for godkjenning av en forhåndsstemme og søknad om innføring i manntall.

5.6.3 Ikke endre lovfestede frister

Det tredje alternativet er å ikke endre fristene for avslutning av forhåndsstemmegivningen eller for når forhåndsstemmene må være valgstyret i hende. Da må man eventuelt benytte unntaksbestemmelsen i postloven § 12, som innebærer å inngå avtale med en tilbyder om levering av post også på lørdagen før valgdagen, med de kostnader dette vil medføre for valgmyndigheten. En slik løsning vil også ha praktiske og operative utfordringer som må

løses før dette alternativet kan velges. Dette vil for eksempel være logistikkutfordringer for kommuner og tilbydere.

Dersom fristene for avleggelse eller godkjenning av forhåndsstemmer ikke forskyves, risikerer man at antallet for sent innkomne forhåndsstemmer øker vesentlig. Tiltakene som ble iverksatt i 2015, og øvrige rutiner for forsendelse av forhåndsstemmer, betinger en dag med forsendelse av post mellom avslutningen av forhåndsstemmeperioden og fristen for når forhåndsstemmene må være valgstyret i hende. Dette alternativet innebærer derfor at myndighetene inngår en avtale med Posten eller en annen tilbyder for å sikre distribusjon av forhåndsstemmene fredagen før valgdagen.

6 Fritak fra valg ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg

Valglovens regler om retten til å kreve seg fritatt fra å stå på valgliste ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg ble endret i lovvedtak 48 (2010-2011) med virkning fra 1.1.2012. Denne endringen fikk først innvirkning ved lokalvalget i 2015.

Departementet har i forbindelse med valget i 2015 mottatt henvendelser som tyder på at ordlyden i valgloven § 3-4 (2) og (3) er egnet til å misforstås. Det anføres at teksten synes å åpne for at man i visse tilfeller kan påberope seg fritaksgrunner etter at man er blitt valgt.

6.1 Bakgrunn

Når det gjelder retten til å kreve seg fritatt fra å stå på valgliste ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg lød valgloven § 3-4 (1) tidligere:

- (1) Rett til å kreve seg fritatt fra valg til fylkesting eller kommunestyre har*
 - a) den som har gjort tjeneste som medlem av henholdsvis fylkestinget eller kommunestyret de siste fire år,*
 - b) den som har rett til fritak etter andre lover,*
 - c) den som er ført opp som kandidat på et listeforslag som er satt frem av noen andre enn et registrert politisk parti vedkommende er medlem av, og*
 - d) den som ikke uten uforholdsmessig vanskelighet vil kunne skjønne sine plikter i vervet.*

Ved lov av 13. mai 2011 (i kraft 1. januar 2012) ble bestemmelsen endret og fikk følgende ordlyd:

«Rett til å kreve seg fritatt fra valg til fylkesting og kommunestyre har den som avgir skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stille til valg på den aktuelle valglisten.»

Samtidig ble fritaksgrunnene som var spesifikt nevnt i loven opphevet som overflødige.

Lovendringen innebærer en generell rett til å kreve fritak fra å stille til valg til kommunestyre/fylkesting. Det kreves ingen begrunnelse for kravet. Man trenger ikke påberope seg særlige hensyn eller tilkjennegi politisk standpunkt. Det som kreves er en

skriftlig erklæring, med egenhendig underskrift, fra den som vil bli fritatt. Erklæringen må settes frem for vedkommende valgmyndighet innen den fristen denne fastsetter.

Spørsmålet er om man kan nekte å motta valget dersom man kan henvise til en fritaksgrunn.

Valgloven § 3-4 (2) og (3) lyder:

(2) Kandidater som er satt opp på listeforslag må søke om fritak innen den frist fylkesvalgstyret eller valgstyret setter, ellers tapes retten til å strykes fra listeforslaget. Den som har fritaksgrunn, men som unnlater å påberope seg retten til fritak fra å stå på liste, kan ikke påberope seg dette forhold som fritaksgrunn etter å ha blitt valgt.

(3) En valgt representant eller vararepresentant som ikke plikter å motta valget, må sende skriftlig melding om valget mottas eller ikke, innen tre dager etter å ha mottatt melding om valget. Ellers anses valget mottatt.

Det følger av nr. 2 første punktum at den som vil kreve seg fritatt fra å stå på en valgliste må sette fram krav om dette innen den fristen valgstyret eller fylkesvalgstyret setter. I andre punktum i bestemmelsen presiseres det at man ikke kan kreve seg fritatt etter å ha blitt valgt, selv om man måtte ha en fritaksgrunn.

Bestemmelsen i nr. 3 bygger på en forutsetning om at man i visse tilfelle kunne ha gyldig grunn til å nekte å motta valget, for eksempel fordi en fritaksgrunn hadde oppstått etter at valglistene var godkjent.

6.2 Departementets vurdering og forslag

Intensjonen med lovendringen fra 2011 var å gi en mulighet for personer til å nekte å stå på valgliste, uten å måtte ha en nærmere angitt fritaksgrunn. Lovendringen innebærer en begrensning i ombudsplikten, som er et sentralt prinsipp i norsk rett på dette området. Lovendringen ble kombinert med en viss innskjerping i adgangen til å kunne kreve fritak etter at man var blitt valgt. Dette følger av nr. 2 andre punktum.

Paragrafens nr. 3 ble ikke endret i 2011. Dette kan gi inntrykk av at det fortsatt vil være mulig å nekte å motta valg, ved å henvise til en fritaksgrunn, selv om man ikke har krevd seg strøket av listeforslaget. Et slikt inntrykk vil ikke være i samsvar med forutsetningen som ligger til grunn for endringen av § 3-4 (1).

Departementet mener det bør skje en presisering og forenkling av lovteksten i § 3-4, for å klargjøre den rettslige realiteten. Det bør gå klart frem at den som unnlater å kreve seg fritatt innen den fristen valgstyret setter, ikke kan nekte å motta valg.

Valgloven §§ 11-11 og 11-13 fastsetter av fylkesvalgstyret/valgstyret skal «underrette de valgte representantene og vararepresentantene om valget og opplyse om retten til å søke om fritak fra valg.»

Valgmyndighetenes plikt til å opplyse om retten til å søke om fritak fra valg bør oppheves, som en følge av at denne retten må anses bortfalt.

Det følger av kommuneloven § 15 nr. 2 at medlemmer av kommunestyre/fylkesting etter søknad kan bli fritatt for sine verv, for et kortere tidsrom eller for resten av valgperioden, dersom de ikke uten uforholdsmessig vanskelighet eller belastning kan skjøtte pliktene i vervet. Fritakssøknader etter kommuneloven skal behandles av kommunestyret/fylkestinget.

7 Økonomiske og administrative konsekvenser

Innføring av elektronisk avkryssing i manntallet vil påføre kommunene merkostnader. Disse kostnadene vil i hovedsak være knyttet til anskaffelse av nødvendig hardware og infrastruktur, samt til å dekke merarbeid i forberedelsesfasen.

Når det gjelder problematikken med for sent innkomne forhåndsstemmer, vil alternativet om å ikke endre lovfestede frister kunne ha en økonomisk konsekvens. Dersom man går inn for en avtale med Posten eller en annen tilbyder som sikrer distribusjon av forhåndsstemmer innenriks siste helg før valgdagen, vil dette medføre merkostnader på mellom 2 og 5 millioner kroner hvert valgår. Dette anslaget er beheftet med stor usikkerhet. Kostnaden belastes valgmyndigheten.

De øvrige to alternativene har ingen vesentlige økonomiske eller administrative kostnader, utover at en forskyvning av fristen for godkjenning av forhåndsstemmene vil kunne påføre det enkelte valgstyre noe mer arbeid. Valgstyrene vil sannsynligvis måtte ta en pause i opptellingen i påvente av forhåndsstemmer som er på vei i posten.

Forslagene vil ellers ikke medføre økonomiske eller administrative konsekvenser i vesentlig grad.

8 Forslag til endringer i valgloven

Valgloven § 3-4 skal lyde:

- (1) Rett til å kreve seg fritatt fra valg til fylkesting og kommunestyre har den som avgir skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stille til valg på den aktuelle valglisten.
- (2) Erklæring som nevnt må settes frem innen den frist fylkesvalgstyret eller valgstyret setter, ellers tapes retten til å strykes fra listeforslaget.
- (3) Den som unnlater å kreve seg fritatt fra å stå på liste, kan ikke nekte å motta valg.

Valgloven § 9-5a (ny) skal lyde:

Elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen

- (1) Kommunene kan selv vedta å ta i bruk en ordning med elektronisk avkryssing i manntallet. I så fall gjelder § 9-5 tilsvarende, med unntak av fjerde ledd. I stedet gjelder følgende:

- (2) Stemmestyret skal krysse av i det elektroniske manntallet både for velgere som er manntallsført i vedkommende krets og for velgere som er manntallsført i andre kretser i kommunen.
- (3) Velgere som ikke er innført i manntallet i den kretsen stemmen avgis, skal levere stemmeseddelen til stemmestyret som stempler denne med offisielt stempel. Velgeren legger selv stemmeseddelen ned i en urne.
- (4) Velgere som allerede er krysset av i manntallet skal ikke legge stemmeseddelen i urnen. Stemmeseddelen skal behandles som fastsatt i valgforskriften § 31.
- (5) Stemmesedler fra velgere som er manntallsført i annen krets enn der de er avgitt, skal telles opp i den kretsen der de er avgitt.
- (6) Ved strømbrudd eller kommunikasjonsbrudd mot manntallet skal stemmeseddelen ikke legges i urnen. Disse stemmesedlene skal behandles som beredskapsstemmer etter følgende prosedyre: Etter at stemmeseddelen er stemplet, legger velgeren denne selv i en stemmeseddelkonvolutt og limer denne igjen. Stemmemottaker legger stemmeseddelkonvolutten sammen med valgkortet i en beredskapskonvolutt. I kommuner med todagersvalg, skal eventuelle beredskapsstemmer mottatt på søndag behandles og krysses av i det elektroniske manntallet før valglokalene åpner på mandag.

Valgloven § 11-11 skal lyde:

Fylkesvalgstyret skal underrette de valgte representantene og vararepresentantene om valget.

Valgloven § 11-13 skal lyde:

Valgstyret skal underrette de valgte representantene og vararepresentantene om valget.

Forslag til endrede frister for forhåndsstemmer

Alternativ 1. Endre lovfestet frist for avleggelse av forhåndsstemmer:

Valgloven § 8-1(2) første punktum skal lyde:

Forhåndsstemmegivningen må ikke foregå senere enn siste torsdag før valgdagen innenriks, herunder på Svalbard og Jan Mayen, og nest siste fredag før valgdagen utenriks.

Alternativ 2. Endre lovfestet frist for godkjenning av forhåndsstemmer:

Valgloven § 2-7 (3) skal lyde:

Valgstyret skal sørge for at stemmeberettiget bosatt i utlandet, som ikke har vært folkeregisterført som bosatt i Norge noen gang i løpet av de siste 10 år før valgdagen, føres inn i manntallet i kommunen dersom vedkommende søker om innføring innen kl. 17 dagen etter valgdagen.

Valgloven § 8-1 (3) skal lyde:

Velgeren er selv ansvarlig for å avgi forhåndsstemme på et tidspunkt som gjør at forhåndsstemmegivningen kommer inn til valgstyret innen kl. *17 dagen etter* valgdagen.

Valgloven § 10-1 (1) bokstav g skal lyde:

g) stemmegivningen er kommet inn til valgstyret innen kl. *17 dagen etter* valgdagen.

9 Høringsinstanser

Alle departementene

Kommuner

Fylkeskommuner

Fylkesmenn

Aftenposten

Akademikerne

Arbeiderpartiet

Arbeidsgiverforeningen Spekter

Barneombudet

Brønnøysundregistrene

Dagbladet

Dagens Næringsliv

Datatilsynet

Delta

Demokratene i Norge

Den norske advokatforening

Den norske dommerforening

Den norske Helsingforskomite

Den norske kirke

Den norske Revisorforening

Det Liberale Folkepartiet

Direktoratet for forvaltning og IKT

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap

Elevorganisasjonen

Evry

Fagforbundet

Faglig forum for formannskapssekretærer

Fellesforbundet

Finansnæringens Hovedorganisasjon

Forbrukerombudet

Forbrukerrådet

Forbund for kommunal økonomiforvaltning og skatteinnfordring

Foreldreutvalget for grunnskolen

Forum for Kontroll og Tilsyn, FKT

Fremskrittspartiet

Funksjonshemmedes fellesorganisasjon

Handels- og servicenæringens hovedorganisasjon

Helsedirektoratet

Høyre

Innvandrerne Landsorganisasjon, INLO

Institutt for Samfunnsforskning
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, IMDi
Konkurransetilsynet
Kredittilsynet
Kristelig Folkeparti
Kristent Samlingsparti (KSP)
KS - Kommunesektorens arbeidsgiver- og interesseorganisasjon
Kystpartiet
Landsorganisasjonen i Norge
Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner
Likestillings- og diskrimineringsnemnda
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Likestillingssenteret
Longyearbyen lokalstyre
Mediebedriftenes landsforening
Medietilsynet
Miljøpartiet De Grønne
MIRA-senteret
Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (Nsm)
Nasjonalforeningen for folkehelsen
NORDEM
Norges Bank
Norges Blindeforbund
Norges forskningsråd
Norges handikapforbund
Norges juristforbund
Norges kommunerevisorforbund
Norges Kommunistiske Parti
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
Norges Teknisk-naturvitenskaplige Universitet (NTNU)
Norsk design- og arkitektursenter
Norsk Forbund for utviklingshemmede
Norsk forening for bolig- og byplanlegging
Norsk Institutt for By- og Regionforskning (NIBR)
Norsk journalistlag
Norsk pasientforening
Norsk pensjonistforbund
Norsk presseforbund
Norsk redaktørforening
Norsk Rikskringkasting
Norsk rådmannsforum
Norsk Studentorganisasjon
Norsk sykepleierforbund
Norsk Telegrambyrå

Næringslivets hovedorganisasjon
Ombudsmannen for forsvaret
Partiet De Kristne
Pensjonistpartiet
Piratpartiet
Posten
Riksarkivet
Riksrevisjonen
Rokkansenteret
Rødt
Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner SAFO
Sametinget
Sametingets ungdomspolitiske utvalg, SUPU
Samfunnspartiet
Senterpartiet
Sivilombudsmannen
Skattedirektoratet
Sosialistisk Venstreparti
Sparebankforeningen
Statens helsetilsyn
Statens Kartverk
Statens råd for likestilling av funksjonshemmede
Statens seniorråd
Statistisk sentralbyrå
Sysselmannen på Svalbard
Tillitsmannsordningen i forsvaret, TMO
TV2
Tverrpolitisk Folkevalgte
Unio
Universitetet i Agder
Universitetet i Bergen
Universitetet i Oslo
Universitetet i Stavanger
Universitetet i Tromsø
Utdanningsdirektoratet
Utdanningsforbundet
Utlendingsdirektoratet
Valgdirektoratet
Valgforum
Venstre
Verdens Gang
Yrkesorganisasjonenes sentralforbund